

DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI1703527D>
УДК 316.334:323.2:342.2(4-191.2)
Оригинални научни рад

Биљана Ђорђевић

Факултет политичких наука – Универзитет у Београду
biljana.djordjevic@fpm.bg.ac.rs

Лишени дискурса легитимације: зазидане земље Централне Европе и политички субјективитети у настајању

У овом чланку желим да упоредим ретка теоријска тумачења и оправдања зидова на границама са дискурсима о границама и зидовима централноевропских и источноевропских политичких актера који се тичу избегличке кризе из 2015. године. Анализирам три дискурса: консеквенцијалистички, дискурс одговорности за праведну расподелу космополитских дужности и националистички дискурс. То поређење треба да ми помогне у преиспитивању примењивости аргумента Венди Браун да државе чији су суверенитети на измаку показују симболе моћи и снаге изградњом зидова који треба да одбране њихов крхки егo саграђен око националног или религијског идентитета. Најзад, желим да оцртам политичке субјективитете који бивају произведени и легитимисани чиновима фортификације унутар и изван зазиданих земаља Централне и Источне Европе.

Кључне речи: зидови на границама, зазидане земље, Венди Браун, Централна и Источна Европа, дискурси легитимације.

Depraved of Legitimizing Discourse: CEE Walled States and Emerging Political Subjectivities

In this paper I want to compare rare theoretical justifications of border walls with discourses on boundaries and walls by Central and Eastern European political actors in dealing with refugee crisis in 2015. I analyze three such discourses: consequentialist, discourse of responsibility for fair distribution of cosmopolitan duties, and nationalistic discourse. This comparison allows me to question applicability of Wendy Brown's argument that the states with waning sovereignty display symbols of force in building border walls aimed at defending fragile egos built around national and religious identities. Finally, I want to elucidate what type of political subjectivity is produced and legitimated by these acts of fortification within and around CEE "walled" states.

Key words: border walls, walled states, Wendy Brown, Central and Eastern Europe, European Union, legitimating discourses.

Од пада гвоздене завесе до подизања ограда од жилет жице

Период између пада гвоздене завесе и подизања ограда од жилет-жице на границама Централне Европе познат још и као период транзиције од ауторитарних комунистичких режима у, како се испоставило, чланице Европске уније са упитном либерално- демократском акредитацијом. Наизглед велика контрадикција јесте чињеница да су ограде и зидови на границама држава широм света убрзано почели да ничу управо са прославом победе универзализма, глобализације и краја Хладног рата након 1989. године. Док је гвоздена завеса отеловљавала границу конфронтације на глобалом нивоу између комунистичког и капиталистичког света, дотле данашње ограде на границама оцртавају линије разграничења између европског и неевропског поретка, богатог Севера и сиромашног Југа, центра и периферије.

Тренд зазидавања држава који се шири попут транснационалне епидемије позива на постављање питања да ли либерално-демократске земље могу да правдају своје рестриктивне законе и праксу зазидавања либерално-демократским разлозима. Будући да не држе све државе до либерално-демократске идентификације, коју врсту разлога за оправдање тих политика користе ако су од либерално-демократских разлога одустали?¹ Претпоставка је да сваки систем жели да се легитимише те је циљ овог рада да разуме аргументе којим се легитимишу и технике легитимизације које се јављају у вези са оградама и зидовима на границама. У овом чланку желим да упоредим нека од теоријски понуђених тумачења и оправдања зидова на границама са дискурсима о границама и зидовима централноевропских и источноевропских политичких актера који се тичу избегличке кризе из 2015. године. То поређење треба да ми помогне у преиспитивању валиданости аргумента Венди Браун да државе чији су суверенитети на измаку показују симболе моћи и снаге изградњом зидова који треба да одбране крхки его подигнут око националног или религијског идентитета као језгра (Brown 2010, 39). Најзад, желим да оцртам могуће политичке субјективитете који бивају произведени и легитимисани овим чиновима фортификације унутар и изван зазиданих земаља Централне и Источне Европе.

¹ Мађарски премијер Виктор Орбан је 2014. године отворено говорио о томе да жели да конструише политички систем илибералне демократије. У атрибуту „илиберална” Орбан супротставља оно што према њему јесте карактеристика либерализма – претерани нагласак на индивидуалним интересима – са националним интересима. Демократија о којој је овде реч изједначава народ са нацијом и јавни интерес са националним интересом и запоставља, чак негира, мањинска права, плурализам и владавину права (Csillag & Szelenyi 2015, 23).

Легитимацијске стратегије: међусобно упућивање земаља једних на друге

Рон Хаснер и Џејсон Витенберг дефинишу *утврђене границе* као границе које се састоје „из неке комбинације ровова, жилет жице, ограде, зидова и куле за стражаре надзиране електронским уређајима и којом патролирају гранична полиција или полумилитаризоване јединице,” чија је функција контрола границе, које су физичке а не тек виртуелне, симболичке или декларативне, и које су асиметричне према пореклу и намери у односу на оне од којих штите (Hassner & Wittenberg 2009, 4–7). То се најлакше да уочити ако покушамо да одговоримо на питање ко гради зидове и у односу на кога се земља зазидава: самозазидане земље су обично значајно богатије од земаља од којих се зидовима ограђују.

Често су оправдања за подизање ограда која државе пружају, у ствари, „међусобно упућивање земаља једних на друге”, односно позивања на зидове које су већ подигле неке друге државе са добром репутацијом у држави која се спрема за зазидавање. Венди Браун у књизи *Walled States, Waning Sovereignty* показује да је то оно што раде Сједињене Америчке Државе када је реч о њиховом зиду на граници са Мексиком, који је покушај управљања нежељеним последицама глобализације, и Израел када је реч о његовом зиду одвајања од Палестине, који је израз неоколонијализма (Brown 2010, 8). Овде је репутација израз карактера државе чији се поступци читају као директан резултат тог карактера, те су тако унапред оправдани, јер је карактер политичког поретка већ признат као добар. Када, међутим, сама пролиферација зидова води до њихове нормализације те легитимације, онда сам чин легитимације престаје да има тежину: губи се неопходни јаз између чињенице зазидавања и норме о демократском уређењу граница. Зидови су физичке, материјалне баријере, али наратив који их прати је од изузетног значаја за (ре)дефинисање оних који се ограђују и зазидавају. Мађарска која је у мају 1989. године пробила гвоздену завесу рушењем зида дуж мађарско-аустријске границе, нови је трендсетер у зазидавању, који се не позива на либерално-демократски карактер, већ се позива на лицемерје ЕУ. Њени су званичници испрва оштро критиковали најаву изградње мађарског зида дуж границе са Србијом, да би годину дана након изградње тог и зида дуж границе са Хрватском многи европски политичари директно или индиректно признали да је Орбан био у праву. Лицемерје у критици зида састојало се у прећуткивању да је Европска комисија учествовала у финансирању изградње једног другог зида на спољним границама ЕУ, и то десет година раније: трећег зида око шпанских ексклава Сеуте и Мелиље, смештених на мароканској средоземној обали, којим се ЕУ опасала као тврђава.² Мада је

² Шпанске власти су већ током деведесетих кренуле са ограђивањем и постепеним утврђивањем ових граница како би одговориле захтевима својих европских партнера да спрече пораст илегалног уласка у ЕУ. Након што је 2005. године у масовнијем покушају прескакања ограде погинуло више миграната (уз насилну интервенцију шпанских граничара и нехумане депортације од стране мароканских власти), подигнут је трећи,

шпанско-марокански материјални зид прави пандан мађарском зиду, ЕУ је градила виртуелни зид на својим источним и јужним границама, са којим је Мађарска имала искуства: зид сачињен од транзитних и транзиционих земаља, које су у процесу придруживања Европској унији морале да се трансформишу у тампон зону за успоравање прилива нежељених миграната у језгро ЕУ (Vachudova 2000). Овај не само метафорички и симболички, већ и административни зид који земље око језгра Европе третира као заштитни обруч, резултат је процеса хармонизације визне, граничне и миграционе политике кроз који су прошле све земље кандидати и потенцијални кандидати за чланство у ЕУ, чиме су се стварне европске границе премештале све даље од формалне европске територије. Тако оцена око које постоји консензус – да је ЕУ на текућу избегличку и/или мигрантску кризу (јер још увек траје дискурзивна борба око именовања кризе те легитимације и делегитимације политика у вези са њом; Holmes & Castañeda 2016) одговорила стављајући тежиште пре свега на оснаживање шенгенских граница, уместо на трагање за решењима за расподелу терета заштите избеглица и миграната – нимало не одступа од опште стратегије европске миграционе политике.

Анализирајући дискурсе европских званичника и званичника из земаља које су на различите начине део избегличке кризе, као и тренутно ограничен број политичко-теоријских текстова који се баве питањем да ли је утврђене границе, односно зидове могуће оправдати, идентификовала сам три типа легитимацијског дискурса у вези са изградњом зидова: консеквенцијалистички дискурс и националистички дискурс, који оправдавају зидове, и дискурс праведне расподеле глобалне и регионалне одговорности, као позадински дискурс легитимације који је амбивалентан у односу на зидове. Ови дискурси се заправо често преплићу, али је упутно аналитички их раздвојити. Сви дискурси почивају на стварном или имагинарном страху од „претње” по материјално благостање, начин живота и европски/национални идентитет, која долази „изван зидова” и нужно, мада не увек намерно, репродукују латентни расизам и хијерархизацију људи.

Консеквенцијалистичка легитимацијска стратегија

Консеквенцијалистички дискурс зидове правда ефективношћу у постизању жељених циљева. Прокламовани циљеви су: спречавање терориста, кријумчара и миграната да уопште доспу на територију земље у питању; промена тока мигрантске руте по принципу „свеједно где, само не код нас”, и, за оне који нису заустављени или преусмерени, обезбеђење транзита кроз земљу или азилног поступка у земљи на начин који је држави прихватљив и за њу управљив. Логика је да зидови подижу трошкове миграције, из чега следи да се на мигранте гледа као на рационалне актере који процењују трошкове и добити од миграција. Већ из такве карактеризације ситуације види се да се не

непробојнији зид, а сви претходни зидови су повишени. Овде се у финансирање бољих, виших, учинковитијих зидова око ексклава укључила и ЕУ (Alscher 2005, 11).

прави значајна разлика између миграната и избеглица: било због тумачења да су и избеглице рационални актери, било због негирања да „праве” избеглице уопште могу доћи до Централне Европе.

Да ли утврђене границе заиста ефикасно постижу жељене последице? Искуства са свим зидовима, па и мађарским, показала су да се утврђењем граница заправо пружа подстицај за развој све софистициранијих кријумчарских мрежа иако утврђивање граница прате стратегије борбе против кријумчарења. Оне лече болест прикривањем симптома а не уклањањем узрока: нису кријумчари ти који покрећу избеглице и мигранте, већ се користе ситуацијом у којој ови немају приступ легалним каналима миграција. Оно што их покреће су бедни и небезбедни услови живота у земљама порекла, у којима постоји структурално насиље и у којима се воде отворени или прикривени империјални ратови. Зазидане границе тако производе више насиља него што га смањују (Ochoa Espejo 2013, 11), само што се чини да се оно извози ван зидина и да је невидљиво унутар зазиданог простора. Тиме се зазидана држава проглашава ненадлежном за насиље као и за цену у виду изгубљених људских живота.

Циљеви унутар консеквенцијалистичког дискурса се не оправдавају, већ се остављају као саморазумљиви. Борба против тероризма легитимизовала се разноврсним политикама страха, што је борбу учинило растегљивом и склоном злоупотребама. Циљ који је јавно изражен, најчешће само од друштвених критичара и политичких актера који нису део естаблишмента – да се зидовима штити све већа глобална неједнакост и привилегије богатог света од сиромашног који хрли ка центру, такође може бити уврштен као саморазумљива позадина консеквенцијалистичког дискурса. Две велике савремене претње, безбедносна и економска, отеловљене у терористи и мигранту, који се често виде као лица која путују заједно због природе мешовитих миграција или, у екстремнијој варијанти, и као иста лица, само су наизглед супротстављене, а заправо су узајамно конституишуће (Brown 2010, 97–101). Тако економска и безбедносна питања гутају дискурс легитимације, свдећи га на рачун ефикасности.

Консеквенцијалистички дискурс може да легитимише и тиме нормализује зазидавање земаља док год су утврђене границе ефикасне у спречавању терориста, кријумчара и нежељених имиграната. Амерички зид са Мексиком се, на пример, најчешће помиње као потпуно неефикасан зид.³ Шпански, односно европски зид око Сеуте и Мелиље драматично је смањио

³ Изградња је почела раних 90-их са масивнијом фортификацијом након 2006. године. Нити је све утврђиванији зид смањио број ирегуларних покушаја уласка у САД, нити број ирегуларних миграната који живе у САД. Напротив, преусмерио је прелазак границе на места где зида нема и смањио је циркуларну миграцију. Трошак и ризик за мигранте се повећао, али је и помогао развој кријумчарске индустрије и увећао број жртава. Упутно је истаћи да годишње страда 400-500 људи, те да је за 9 година страдало скоро 3000 људи, што је више од десет пута већи број него укупан број од 239 жртава које су изгинуле у покушају да пређу Берлински зид за 28 година (Cole 2010, 38–39).

број тражилаца азила који у ЕУ пристижу из овог северноафричког правца, а и мађарски зид је ефикасно преусмерио мигрантску руту и учинио је управљивом за мађарске власти. Америчко-мексички зид подиже трошак преласка границе, али та граница је једина линија раздвајања од дестинације; мађарски зид удаљава људе само од Мађарске, али не нужно од уласка у неку од жељених европских дестинација.

Хаснер и Витенберг, аутори који у суштини правдају зидове на консеквенцијалистичким основама, признају да утврђивање граница може имати политичке импликације које далеко превазилазе њихову техничку функцију физичке баријере. Једна таква политичка последица јесте нарушавање суседских односа – заздане земље шаљу поруке суседима са којима деле, или чешће којима намећу зид, да претња долази с њихове стране, да је једнострана и да суседска земља не жели да претњу отклони, да је неспремна за тако нешто или чак неспособна да то учини. Друга последица може да буде осуда упућене јавности: грађана, активиста за људска права, суседних земаља или међународне заједнице. Тако се планирано спровођење рестриктивних имиграционих политика збраја са последицама људскоправашке и хуманитарне природе, па чак и са последицама по животну средину (што примери бројних страдалих животиња које у својим миграторним кретањима не познају државне границе показују). Таква реакција може бити веома значајна и променити консеквенцијалистичку рачуницу (Hassner & Wittenberg 2009, 8, 14, 33). Јер консеквенцијалистички дискурс остаје недоречен – он се бави прорачуном губитка и добитка од зида, као да је питање циља неупитно. Такође, консеквенцијалистички дискурс зависи од резултата и не може да оправда зидове унапред. Чак и када након свих ових ствари укључених у прорачун, зид ипак буде добитно решење, да ли је наше прихватање таквог дискурса легитимације оправдано? Кључна питања су везана за схватање ефективности (шта она значи и по коју цену се може промовисати) и дефинисање жељених последица односно циљева политике зазидавања, оба у најдубљем смислу у вези са проценом легитимности политике зазидавања. Не желим да кажем да консеквенцијалистички дискурс сам по себи не може да буде легитимациона стратегија: могуће је на принципијелним основама тврдити да би утврђене границе и граничне контроле, уз озбиљну глобалну редистрибуцију ресурса, ефективније решили проблем светског сиромаштва и глобалне неједнакости (с обзиром на то да су најугроженији често имобилисани), те оправдање засновано на универзално прихватљивим добрим последицама може бити принципијелно оправдање. Овде је, међутим, централно питање кога зидови штите и ко се стварно броји када се последице рачунају. Који би то тип легитимације ова врста дискурса могла да задовољи? Он не разликује земље према типовима режима, јер се на исти начин може правдати имиграциона политика Катара, Данске и Мађарске. За либерално-демократске државе заштита људских права је неопходни састојак легитимности, а ефикасно спречавање уласка нежељених миграната и терориста свакодневно долази у сукоб са заштитом људских права на спољашњим и унутрашњим границама европских држава, и то не само због апоретичне природе људских права

миграната, као и тензије између универзализма људских права и партикуларизма националних држава, већ и на много отвореније, бруталније начине.

Консеквенцијалистички дискурс као деполитизован технократски дискурс могао се идентификовати у Аустрији и Словенији. Преображај дискурса о избеглицама у Аустрији, од иницијалног дискурса праведне расподеле глобалне одговорности, покренула је тадашња министарка Јохана Микл-Лајтнер када је предложила прву ограду између две шенгенске земље (Аустрије и Словеније), јер се ток балканске руте због мађарског зида преусмерио ка овим земљама, тврдећи да она не нарушава Шенгенски споразум. То се правдало као привремена мера која треба да „каналлише проток људи” (Al Jazeera 2015b), обезбеди „уређен, контролисан улазак у земљу, не да затвори границу” (Al Jazeera 2015a) јер „ограда има врата”. Она је истакла да је време да ЕУ „изгради тврђаву Европу”. Неизречено је да, ако ограда има врата, та врата треба неко да отвори и да се она не отварају сваком. Словеначки премијер Миро Церар имао је сличну реторику. Ограда ће помоћи контролисан, уређен и прописан проток људи а за то усмеравање протока послужиће „привремене техничке препреке на граници” са Хрватском које треба да „обезбеде контролисан и безбедан проток миграната и спрече хуманитарну катастрофу” до које ће доћи ако се нешто не учини на време (Al Jazeera 2015c).

Иза ових потеза крије се осећај примораности на овакве поступке због негативних екстерналија деловања Мађарске. Ипак, оправдања долазе са покушајем ограђивања од најекстремније верзије зазиравања у облику реченица да и ограда имају врата и да се границе не затварају. ЕУ опција је против зидова и ограда, јер они само преусмеравају проток људи ка другим рутама, које опет воде у Европу и онемогућавају било какво заједничко решење. Искристалисала су се два приступа кризи: приступ тврђаве Европе унутар ког постоји некаква регионална расподела одговорности за избеглице и приступ тврђаве националне државе. Кад овај први није више могао да самостално оперише на постојећим договорима, као паралелни, допунски или доминантан приступ појавиле су се разне варијације на тему тврђаве Мађарске.

Позадински дискурс демократске одговорности: адекватније придржавање преузетих глобалних/регионалних обавеза

Рачуница око граница је увек политичка и не може се свести на техничку рачуницу последица, понајвише због непостојања неутралног рачуна без политичке одлуке ко улази у рачун. Зато је потребно вратити се корак уназад за процену оправданости зидова како би се они процењивали не само са становишта једноставног консеквенцијалистичког рачуна који треба да користи држави или, реалније, владајућој већини. Паулина Очоа Еспехо пише:

Ако постоји нешто морално узнемиравајуће у вези са таквом фортификациојом, то не може бити само степен у коме таква баријера спречава прелазак људи. Сам циљ да се принудно спречи прелазак јесте оно што захтева морално објашњење...(...). То значи да *prima facie* случај за или против оградe мора да буде изложен без обзира на њену ефикасност. (Ochoa Espejo 2013, 12).

Очоа Еспехо не сматра да није важно које се технике користе за остваривање циља, јер и оне могу бити процењиване са моралне тачке гледишта (бодљикава жица није исто што и жилет жица,⁴ која није исто што и електрификована ограда иза које су снајперисти), али мисли да аргумент о дозвољеним методама зависи од аргумента о оправданим циљевима. Њена је тврдња да је оправдање зидова на границама повезано са оправдањем самих граница, а ово пак са питањем легитимности државе. Укратко, за Очоа Еспехо су границе легитимне државе инструменти остварења *једнаког поштовања* људи у демократији. Граница оправдана на овим демократским основама може да оправда и неку врсту оградe или зида, ако је он неопходан за очување принципа једнаког вредновања људи. Међутим, ово важи само уколико би очекивани проток људи био такав да уништи постојећи демократски процес у земљи која се ограђује и озбиљно запрети демократским процесима у окружењу (Ochoa Espejo 2013, 24). Очоа Еспехо експлицира да је ово веома строг услов који ниједна изграђена утврђена граница у свету не задовољава. Критеријум оправданости зида је строг зато што је, према Очоа Еспехо, само затварање граница прекорачење принципа једнакости, које је у основи оправдања државе. Такође, да би се оправдале утврђене границе, потребно је да у демократском процесу оправдања и одлуке о границама учествују сви који су погођени таквом једном одлуком (Ochoa Espejo 2013, 27). Већ из одређења утврђених граница као асиметричних, јасно је да ни овај услов не може бити испуњен.

Иако постоји тензија у аргументацији Паулине Очоа Еспехо, она је zgodna да на основу ње замислимо случај зида оправданог на демократским основама у контексту постојеће избегличке кризе: то би био зид који су, након одлуке која је донета уз партиципацију грађана који живе у пограничном подручју, заједнички подигле земље које деле границу, са циљем да на што хуманији начин организују пријем и испитивање захтева тражилаца азила, те тако испуне свој праведни удео у расподели глобалне одговорности да приме и помогну људима у невољи. Дискурс о расподели одговорности је позадински дискурс кризе који је долазио од европских званичника упоредо са њиховим ћутањем о историји утврђивања спољашњих европских граница. Да ли би ма која верзија Даблинског система, као европског система расподеле одговорности за процесуирање захтева за азил између држава

⁴ Неколико немачких компанија које производе жилет жицу одбиле су да је доставе Мађарској, јер сматрају да је то злоупотреба њихових производа. Избеглице нису криминалци и срамота је да „деца буду ухваћена жицом” (Paterson & Cendrowicz 2015).

земаља чланица ЕУ, била илустрација неког праведног система који би могао да оправда и зид? Даблински систем је дуго пре кризе критикован као неправедан. Лужне државе, попут Грчке, Италије, Малте и Шпаније, биле су одговорне за процесуирање већине захтева због правила да прва земља ЕУ у коју тражилац азила уђе треба и да процесуира захтев. Такво правило штитило је богатије северне државе од сливања већине захтева код њих. Лужне земље редовно су се буниле и протест исказивале како кроз стварну или намерну немоћ да одрже систем функционалним: пресудом Европског суда за људска права *М.С.С. против Белгије и Грчке* Грчка је суштински означена као земља у коју не треба враћати тражиоце азила само зато што је то њима била прва земља азила, а Италија је изградила систем заснован на неспречавању тражилаца азила да отпутују на север Европе. Слична врста саботаже већ дуго постоји и у балканским земљама, које нису део Даблинског система али се спремају да то постану, које су себе перципирале само као транзитне земље па су и градиле систем за транзит, а не за процесуирање захтева за азил и интеграцију избеглица. Док су бројеви били мањи, било је сарадње која је неопходна да би ЕУ у пољу азила и миграција функционисала, јер је то област која је смештена између потпуног супранационализма и уобичајене међувладине сарадње. Са кризом из 2015. године, када су се бројеви увећали, иницијативу да се нефер правила промене најодлучније су одбиле земље Вишеградске групе. Та прерасподела одговорности која се исказивала у предлогу за обавезни систем квота који би расподељивао избеглице у све државе чланице ЕУ у зависности од броја становника, БДП, и стопе незапослености, за ове земље била је неприхватљива, иако је финална верзија предлога била у великој мери фер (о тумачењу поштене расподеле одговорности види Gibney 2015). Једна не баш праведна расподела одговорности замењена је крахом система, који је довео до још неправедније расподеле одговорности услед одбијања многих држава да поштују раније преузете глобалне одговорности. Зашто су земље Централне Европе биле најгласније у одбацивању споразума, који узгред, није ни могао да реши проблем кризе, али је могао да успостави другачији систем унутар ког би можда солидарност била враћена у игру? Националистички дискурси, који без устезања истичу да се зидовима штите национални интереси, дају одговор на то питање.

Уплашена и/или параноична полупериферија: националистички дискурси

Укратко ћу представити разлоге за раширено супротстављање примању избеглица у централноевропским државама који су се могли чути како у официјелним тако и популарним дискурсима.

Најпре, дискурс о демократској одговорности за космополитске циљеве изражен у крилатици „ми смо овде зато што сте ви били тамо” не важи, јер централноевропске земље нису биле колонијалне силе као већина земаља западне и северне Европе нити колоније попут Малте, Ирске и Кипра,

те се њихово колонијално наслеђе није на амбивалентан начин претворило у космополитску културу оптерећену лошом историјском савешћу и борбом против расизма. Оне не само да се не виде као одговорне за дестабилизацију земаља из којих избеглице долазе нити желе да преузму одговорност за сву патњу и беду овога света, већ се доживљавају као историјске жртве које су пропатиле и никоме ништа нажао нису учиниле (Liebich 2015).

У вези са претходном критиком европских вредности јесте и разумевање да улазак у ЕУ није за ове земље требало да представља одрицање од суверености већ њено оснаживање (било да су је земље обновили било да су је први пут стекле током деведесетих). Управо је супротстављање политици Брисела потврда повраћене суверености (Liebich 2015). Ове су земље од контролисаних земаља другог света доспеле до чланства у клубу земаља првог света и не желе да их економски мигранти и избеглице врате на периферно место. Туристи су пожељни, не и лажне избеглице које са собом, речима лидера пољске странке Право и правда Јарослава Качинског, носе „разне врсте паразита и протозоа” (Cienski 2015). Оне имају независну спољну политику и неће више трпети морални империјализам Ангеле Меркел и осталих што им прете смањењем финансијских трансфера у оквиру европских кохезионих фондова (Krastev 2015).

Најзад, ту је и егзистенцијална меланхолија, како то назива Крастев, изазвана демографском паником која је резултат страха од изумирања због беле куге, али и бојазни од растућег процента муслиманског становништва, како домицилног, попут бугарских Турака, тако и замишљеног у виду 100.000 муслиманских избеглица које стижу и којима је Качински застрашивао Пољаке (Krastev 2015). Муслиманске заједнице су представљене као безбедносни ризик, а такође и као културно и религијски неуклопљиве. Из Словачке и Пољске су се чули експлицитни гласови да ове земље могу да приме само хришћанске избеглице и да не желе да понове грешке Западне Европе са „пропалим” пројектом мултикултурализма.

Ова врста национализма коју показују Мађарска, Пољска и Словачка често је веома нетолерантна према националним и религијским мањинама. Пропала интеграција Рома доприноси „дефициту саосећања” овог дела Европе, који је био тема расправе током кризе. Крастев сматра да он произилази и из неповерења у могућност успешне интеграције странаца ако већ ови „домаћи туђинци” нису интегрисани (Krastev 2015). Међутим, није то само ствар неискуства са блискоисточним или афричким избеглицама, већ отворена невољност да се живи са непожељнима. У говору о избегличким квотама које је одбио, Орбан је то јасно истакао:

Мађарској је историјски дато да живи заједно са неколико стотина хиљада Рома. То је *неко негде* одлучио. То је оно што смо ми наследили. То је наша ситуација, то је предодређено стање... Ми смо они који треба да живимо са тим, али не тражимо ни од кога, посебно не од оних са запада, да они живе заједно са великом ромском мањином (Onody-Molnar у: Kallius et al. 2016, 8). (курзив Б.Ђ.).

У основи ових разлога који су се могли чути, као и дискурса који су стварност конституисали на овај очито националистички начин, може се препознати аргумент Венди Браун да је изградња зидова симптом ерозије суверенитета држава у савременом глобализованом свету, односно најјава поствестфаловског поретка. Вестфаловски систем је требало да унутар нације задржи политичку економију и религијски мотивисано насиље, али оба ова домена су сада домени транснационалне моћи. Суверенитет бежи из националне државе и зидови се граде као израз суверености, али су они заправо доказ губитка суверености и психолошке жеље за заштитом. Браун пише да је улога зида театрална, да пројектују „моћ и ефикасност коју немају и коју заправо не могу да извршавају” (Brown 2010, 25), те тако легитимишу државу и консолидују субјекте унутар државе. Баријере које одвајају богат од сиромашнијег света део су новог глобалног пејзажа који означава „неуправљивост (*ungovernmentability*) путем права и политике многим моћима које је глобализација пустила с узице и прибегавање полицијском типу одржавања поретка и блокадама због суочености са том неуправљивошћу” (Brown 2010, 24). Зазидане земље суспендују закон у име спречавања уласка „илегалних”, оних који не поштују закон о граници и који тиме бивају криминализовани. Међутим, тиме се не илегалују само људи већ и политички систем у којем суспензија закона постаје норма. Како пише Браун, имајући на уму пре свега САД:

Званично са циљем да заштите претпостављену слободу, отвореност, законитост и секуларност друштва од преступа, експлоатације или напада, зидови су изграђени од суспендованог закона и омашком производе колективни етос и субјективност која је дефанзивна, пароксијална, националистичка и милитаризована. Они производе све затвореније и колективне идентитете који се све више надгледају наместо отвореног друштва које би желели да одбране. Тако да нови зидови нису само неефективни у васкрснућу суверености националне државе која је еродирала, већ доприносе новим облицима ксенофобије и пароксијализма које остављају постнационалној ери. (Brown 2010, 40).

Узајмно конституисање дискурса политичке елите и народа и политички субјективитети у настајању

Зидови / утврђене границе дефинишу спољашње „њих” и унутрашње „реакционарне нас” (Brown 2010, 42) са раширеном жељом за заштитом, обуздавањем неуправљивости тока људи које је неједнакост покренула, и контролом наше политичке судбине. Пропратно писмо Виктора Орбана мађарском грађанину, које је ишло уз упитник „Националне консултације око имиграције и тероризма”, служило је Орбану да правда мађарску оштру избегличку политику вољом гласача који су у својим одговорима на упитник јасно поручили шта треба да се ради. Попуњени упитник је вратило милион гласача од осам милиона, колико их има на бирачком списку, којима је

упитник послат (Pardavi 2016). Под плаштом истраживања јавног мњења, против ког су званично иступили бројни мађарски социолози, показујући у којој мери је упитник манипулативан и крши основне методолошке принципе (Balogh 2015), Орбан је националне консултације претворио у технику легитимације. Он консултације третира као начин давања мандата влади за спровођење чврсте политике (Halmai 2015), али исто тако и као технику генерисања параноичних субјеката и њихову политичку мобилизацију. Јер, поред репродуковања себе саме као кохезивног актера, зазидана држава легитимише и делегитимише два облика субјективности који настају уз *зидове*. Ту су најпре грађани одговорни по мери државе, активни грађани, али не у републиканском смислу активне партиципације у доношењу закона којима се сами покоравају, већ у неолибералном схватању одговорности и активности као подршке постојећој држави. Ови грађани желе да помогну да се заустави деловање „антибугарских” кријумчарских шема (као што су одговорни Американци формирали добровољне граничне патроле у оквиру пројекта *Minutemen*⁵), те се организују у патроле и иду у лов на мигранте. Сматрају да су њихове грађанске обавезе да заустављају мигранте и обавештавају полицију, да их протерују ван граница и пребијају, а било је примера и тзв. „грађанског хапшења” у Бугарској. Иако директно угрожавају суверенитет државе присвајањем њене моћи, било реаговањем на њену дисфункционалност било у намери да се држави помогне, ове групе делују слободно, нису кривично гоњене, а повремено добијају и похвале од званичника, чиме бивају признате као легитимне. Такви заштитни одреди појавили су се и у Мађарској и Аустрији, али и бројним другим европским земљама (FRA 2016).

Други облик субјективности су грађани и групе грађана/организације које другачије схватају концепте одговорности, активизма и грађанских обавеза. Они желе да помогну избеглицама као људима, а не дискредитованој држави, и због тога су често приказани као непослушни грађани или радикални активисти који потпирују насилне протесте миграната и одмажу у процесу управљања миграцијама и границама. Они представљају свој активизам и солидарност као хоризонталне, при чему се директно успоставља контакт са мигрантима, заједно са њима протестује, помаже им се да нађу смештај, развозе се до граница (Kallius et al. 2016, 34), скида се део жице са ограде и протестује против страдања људи и животиња на границама опасаних жилет-жицом и зидовима (Index 2015). За њих су савремени зидови скупи симболи успостављања и одржавања моралне хијерархије људскости, као и симптоми урушавања демократских политичких заједница. Они су прозрели да дискурси легитимације њих не убрајају ни у консеквенцијалистички рачун ни у, од политичке елите замишљене, заслужне припаднике идеалне и послушне нације.

⁵ Пројекат *Minutemen*, који се позива на *Minutemen* традицију из Америчког рата за независност, јесте организација основана 2004. године у САД са идејом да самоорганизовано надгледа границу САД–Мексико, односно проток недозвољене миграције како би се иста спречила (Brown 2010, 85).

Литература

- Al Jazeera. 2015a. "Austria to Build Border Fence to 'Control' Refugee Movement." Postavljeno 28. oktobra. Pristupljeno 8. novembra 2016. <http://america.aljazeera.com/articles/2015/10/28/austria-to-build-slovenia-border-fence.html>
- Al Jazeera. 2015b. "Austria to Build Fence on Slovenia Border in New Blow to Schengen." Postavljeno 13. novembra 2015. Pristupljeno 8. novembra 2016. <http://america.aljazeera.com/articles/2015/11/13/austria-to-build-fence-on-slovenia-border.html>
- Al Jazeera. 2015c. "Slovenia Erects Fence as EU-Africa Summit Seeks Refugee Solutions." Postavljeno 11. novembra. Pristupljeno 8. novembra. <http://america.aljazeera.com/articles/2015/11/11/slovenia-erects-fence-amid-eu-africa-summit.html>
- Alscher, Stefan. 2005. „Knocking at the Doors of 'Fortress Europe': Migration and Border Control in Southern Spain and Eastern Poland.“ In *The Center for Comparative Immigration Studies Working Paper 126*. San Diego: Universtiy of California.
- Balogh, Eva S. 2015. "Hungarian Social Scientists Protest Viktor Orban's 'National Consultation'." *Hungarian Spectrum*. Postavljeno 30. aprila. Pristupljeno 26. decembra 2016. <http://hungarianspectrum.org/2015/04/30/hungarian-social-scientists-protest-viktor-orbans-national-consultation/>
- Brown, Wendy. 2010. *Walled States, Waning Sovereignty*. New York: Zone Books.
- Ciensi, Jan. 2015. "Migrants Carry 'Parasites and Protozoa', Warns Polish Opposition Leader." *Politico*. Postavljeno 14. oktobra. Pristupljeno 7. decembra 2016. <http://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/>
- Cole, Phillip. 2010. "The American Fence: Liberal Political Theory and the Immorality of Membership". In *Citizenship Acquisition and National Belonging: Migration, Membership and the Liberal Democratic State*, eds. Calder, Gideon et al., 38-51. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.
- Csillag, Tamás and Iván Szelényi. 2015. "Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe." *Intersections. East European Journal of Society and Politics* 1 (1): 18-48.
- FRA. 2016. *Current Migration Situation in the EU: Hate Crime*. November 2016. Pristupljeno: 25. decembra 2016. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-november-monthly-focus-hate-crime_en.pdf

- Gibney, Matthew. 2015. "Refugees and Justice between States." *European Journal of Political Theory* 14 (4): 448–463.
- Halmaj, Gabor. 2015. "Hungary's Anti-European Immigration Laws." *IWM*. Postavljeno 4. novembra. Pristupljeno 10. decembra 2016. <http://www.iwm.at/read-listen-watch/transit-online/hungarys-anti-european-immigration-laws/>
- Hassner, Ron and Wittenberg, Jason. 2011. "Barriers to Entry: Who Builds Fortified Boundaries and Are They Likely to Work?" *Manuscript*. Pristupljeno 23. decembra 2016. <https://www.ocf.berkeley.edu/~witty/Barriers%20to%20Entry%20for%20ISA.pdf>
- Holmes, Seth M. & Heide Castañeda. 2016. "Representing the 'European Refugee Crisis' in Germany and Beyond: Deservingness and Difference, Life and Death." *American Ethnologist* 43 (1): 12-24.
- Index.hr. 2015. "Noćna sabotaža: Mještani Matulja uklonili dio žilet žice koju su postavili Slovenci." Postavljeno 14. decembra. Pristupljeno 10. decembra 2016. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/nocna-sabotaza-mjestani-matulja-uklonili-dio-zilet-zice-koju-su-postavili-slovenci/862424.aspx>
- Kallius, Annastiina et al. 2016. "Immobilizing Mobility: Border Ethnography, Illiberal Democracy, and the Politics of the 'Refugee Crisis' in Hungary." *American Ethnologist* 43 (1): 25–37.
- Krastev, Ivan. 2015. "Eastern Europe's Compassion Deficit". *IWM*. Postavljeno 14. septembra. Pristupljeno 10. decembra 2016. <http://www.iwm.at/read-listen-watch/transit-online/eastern-europes-compassion-deficit/>
- Liebich, André. 2015. "Central Europe and the Refugees ." *IWM*. Postavljeno 2. novembra. Pristupljeno 10. decembra 2016. <http://www.iwm.at/read-listen-watch/transit-online/central-europe-refugees/>
- Ochoa Espejo, Paulina. 2013. "What is Wrong with Border Fences?" *Draft for SELA Cartagena, Colombia*. Pristupljeno 9. decembra 2016. https://www.law.yale.edu/system/files/documents/pdf/sela/SELA13_Ochoa_CV_Eng_20130314.pdf
- Pardavi, Márta. 2016. "How Hungary Systematically Violates European Norms On Refugee Protection." *Social Europe*. Postavljeno 31. avgusta. Pristupljeno 25. decembra 2016. <https://www.socialeurope.eu/2016/08/hungary-systematically-violates-european-norms-refugee-protection/#>
- Paterson, Tony, and Leo Cendrowicz. 2015. "Berlin Based Company Refuses to Deliver Razor Wire to Hungar." *Independent*. Postavljeno 22. septembra. Pristupljeno 23. decembra 2016. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-calls-in-us-management-consultancy-firm-for-help-with-refugee-crisis-10511810.html>

Vachudová, Milada Anna. 2000. "Eastern Europe as Gatekeeper: The Immigration and Asylum Policies of an Enlarging European Union." In *The Wall Around the West: State Borders and Immigration Control in North America and Europe*, eds. Peter Andreas and Tim Snyder. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

Примљено / Received: 21. 03. 2017.

Прихваћено / Accepted: 06. 11. 2017.